
POLGÁRI JOG

Főszerkesztő :

Dr. MESZLÉNY ARTUR

Szerkesztik :

Dr. BECK SALAMON

Dr. VARANNAI ISTVÁN

A haszonbér-valorizációs rendelet törvényessége és hatályossága.

Irta: *dr. Szilágyi Arthur Károly* budapesti ügyvéd.

A termények ára a folyó gazdasági évben erős ütemben csökkent. Ennek folytán azon haszonbérlok, kiknek szerződése a haszonbért pénzben vagy terményben ugyan, de egyben pénzben minimalizálva állapítja meg, úgy vélekednek, hogy a 6140/1923. M. E. sz. rendelet alapján az ú. n. vegyes bírósághoz fordulhatnak, hogy utóbbi a fizetendő haszonbért a szerződés egész hátralevő idejére terményben, illetve ennek egyenértékében állapítsa meg. Néhány ilyen per van is már folyamatban, a perek tömege várható és így igen aktuális az a kérdés, vajjon az id. rendelet egyáltalán törvényes-e és ha törvényes volna is, hatályban van-e még.

1. Törvényes-e a rendelet?

A rendeletet az 1923—1926-os években sűrűn alkalmazták. Tudtommal annak törvényessége vita tárgyává nem tétetett.

Meggyőződésem szerint a rendelet nem törvényes. Igénytelen nézetemet a következőkben fejtem ki.

Lássuk mindenekelőtt a rendeletek viszonyát a törvényekhez.

Rendeletek egyáltalán nem azt a célt szolgálják, hogy magánjogi viszonyokat szabályozzanak. Rendeletek a magánjog területén csupán mint *türt jogforrások*

jöhetnek tekintetbe.¹ Uj jogot csak kivételesen, esetleg tételes törvény, vagy szokás alapján — és ekkor is csak mellékes kérdésekben — alkothatnak. E felfogásnak köszönheti létét az 1869. évi 4. t.-c. 19. §-a, mely *cum grano salis* azt jelenti, hogy a bíró lényegileg afölött ítél, vajjon a rendeleti jogszabály nem-e lépi túl a rendeletek forráserejének vont határokat.²

Előforduló esetben a bíróságok e jogukkal élni is szoktak.

Utalok pl. a veszprémi kir. törvényszék mint fellebbezési bíróság 9. Kf. 96/7/1928. sz. határozatára, melylyel a 4900/1926. I. M. sz. rendeletnek a szegénységi jog terjedelmét megszorító rendelkezését felhatalmazás nélkül kiadottnak mondta ki.

Hasonló a győri kir. Itélőtáblának egy jövedéki ügyben hozott 1931. évi január hó 20-án VII. 1051/1930/15. sz. határozata, mely szerint a 18.400/1928. P. M. sz. rendelet 14. §-ának az az intézkedése, amely ugyanazon cselekménynek több közadóra vonatkozó jogszabályba ütközése esetére is kötelezővé teszi az anyagi halmazatra irányadó büntetés kiszabását, túlmegy a törvényes felhatalmazás keretén.

A kir. Kúria P. III. 1404/1921. sz. (Mjog Tára II. k. 177. l.) ítélete szerint: Miniszteriumi szabályzat bérleti szerződés érvényességére kiható rendelkezéseket nem állíthat fel.

A lap a jogeset kapcsán írja: „A fejben jelzett álláspont a háborús jog folytán elhomályosuló azt a szabályt frissíti fel, hogy a magánjogok terén rendeletek nem lehetnek jogforrások“.

A m. kir. Közigazgatási Bíróság 8369/1928. P. sz. (Klug—Sárfy: A magyar illetékjog, I. 222.) ítéletében egy városi vagyonátruházási illetékre vonatkozó szabályrendeletre kimondta, „nem lévén olyan törvényhozási intézkedés, mely a kormányt a községi illetékszedési jognak visszamenő hatállyal való engedelmzésére feljogosította, azt a törvényellenes szabályrendeleti intézkedést a kormányhatósági jóváhagyás sem tette érvényessé“.

Magánjogi viszonyok szabályozása tehát a törvényhozásra tartozik.

Kivételt alkot a szükség- vagy hadijog, a jus emi-

¹ Így Zsögöd-Grosschmid: Jogszabálytan, Bpest, 1902., 125. l.

² Zsögöd-Grosschmid id. m. 156. s k. old.

nens, jus necessitatis, — mert hisz: „Deliberante Roma, Saguntum perit!“

Régi törvényeink is érintik a kérdést. Így *Verböczy* (HK. I. Rész, 9. Cím) beszél a fejedelem *rendes* hatalmáról, célozva csupán a rendkívüli hatalom lehetőségére, a II. R. 3. c. 3. §-ában pedig azt mondja, hogy „Attamen Princeps proprio motu et absolute... Constitutiones facere non potest: Sed accersito, interrogatoque populo: *Si eis tales leges placeant anhel!*“ Az 1791: XII. t.-c. és azzal egyezően az 1868: XLIII. t.-c. is kijelentik, hogy Magyarország és kapcsolt részei kir. kéziratokkal és rendeletekkel nem kormányozhatók s a bíróságok csak a törvényeket és szokásokat vehetik alapul ítéleteikben.

Kortörténeti szempontból nagyérdekű, hogyan vélekedett magánjogi tudományunk nesztora, *Grossschmid* Benő, a békeévek kellős közepén a miniszter rendeletalkotó jogáról.

„A miniszterek felelősségérzete, és többféle egyéb akármiként megjelölendő körülmények, mondjuk tehát a tisztázottabb alkotmányjogi fogalmak, vagy mondjuk az alkotmányos gépezetnek teljesebb, bevégzettebb, szabályszerű működése, nemkülönben az az állandó és folytonos ellenőrzés, amely nemcsak a törvényhozó testület, hanem egyéb organumok, mint különösen a közvélemény legfőbb tolmácsa, a sajtó részéről minden nyilvános működést és ténykedést száz meg száz, de sőt nagyítás nélkül mondhatjuk, ezer meg ezer argusszemmel kísér, mindezen körülmények mondom *kizárják azt, hogy a magyar miniszter, vagy bárki más hazánkban arra gondoljon, hogy rendeletek által magánjogot alkosson.*“³

Látnivaló, hogy *Grossschmid* sem alapítja azt, amit kizártnak tekint, valamelyes pozitív jogszabályra, hanem a közfelfogás ellenőrzése alatt álló, alkotmányunk szelleméből folyó, magától értetődő gyakorlatra. Csak annak lehetőségét koncedálja, hogy a miniszter egyes jogintézmények szabályozására a törvényhozás részéről felhatalmazást kap, amikor is a felhatalmazás korlátain belül mozgó rendelet érvényessége önálló tekintet alá esik,⁴

³ L. 1. j.

⁴ Id. m. 134. l.

⁵ Id. h.

noha szerinte a magánjogra vonatkozással ily felhatalmazásokat a törvényhozás nemigen szokott adni, hanem inkább pl. a polgári eljárás körében egy-egy specifikusabb eljárási nem szabályozására.⁶ Abban a kérdésben, vajjon kétség esetében kiterjed-e a felhatalmazás egyfelől a meghozott rendeletek módosítására, másfelől pedig a fennálló törvényeknek rendeleti úton való megváltoztatására, azt az álláspontot foglalja el *Grosschmid*, hogy mindkettő értelmezés kérdése, jelesül az is, ami t. i. arra vonatkozik, vajjon akarta-e az adott esetben, amikor a felhatalmazást megadta, a törvényhozás, hogy a rendelet érvényben álló törvényeket abrogáljon.⁷ Esetenkint kell tehát vizsgálni, vajjon a kérdéses korábbi törvény csakugyan olyan-e, amellyel való ellentétbe helyezkedésre a törvényben adott felhatalmazás annak tárgyi természetéből és egyéb körülményeiből kivethetőleg kiterjed vagy pedig nem.⁸

Alább ki fog derülni, miért hivatkozom már fejtegetéseim élén jogunk e nagytekintélyű mesterére. Egyelőre elég annyi, hogy mindezek a kérdések különös jelentőséget akkor nyertek, amikor törvényhozásunk megalkotta böles előrelátással „a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről“ szóló 1912. évi LXIII. t.-cikket.

E törvény képviselőházi tárgyalásán 1912. évi december hó 7-én *Darvai Fülöp* előadó a javaslat tartalmát illetőleg felveti a kérdést: „melyik a becsületesebb eljárás, az-e, mely rövid törvényben adott meghatalmazás alapján módot ad a kormányak, hogy az összes kivételes institutiókat és törvényeket megállapíthassa, életbeléptethesse, vagy az, mely a közszabadságoknak, az ország integritása érdekeinek megóvása céljából ezt a kivételes hatalmat törvény erejével körülbástyázza, törvény erejével korlátozza és törvény erejével állapítja meg, hogy a kormány a kivételes intézkedések alkalmazásában meddig mehet, milyen határok közt mozoghat és melyek azok a határok, amelyeken túlmenni nem szabad“.

A törvény első szakasza így szól: „Háború idején, sőt ha szükséges, már a háború fenyegető veszélyének okából elrendelt katonai előkészületek esetében is, a minisztérium valamennyi tagjának felelőssége mellett, az ebben a törvényben meghatározott kivételes hatalmat a szükség mértékéhez képest igénybeveheti.

⁶ Id. h.

⁷ Id. m. 141. s. k., 149. l.

⁸ Id. m. 150. l.

A kivételes hatalom a háború befejezésével megszűnik. Ugyanakkor hatályon kívül kell helyezni a kivételes hatalom alapján tett intézkedéseket, ha hatályukat a minisztérium már előbb nem szüntette meg.

Ha a háború a kivételes hatalom alapján tett első intézkedéstől számított négy hónapon belül nem tört ki, a kivételes hatalom alapján tett intézkedéseket hatályon kívül kell helyezni, hacsak fenntartásukhoz az országgyűlés hozzá nem járul.

A hozzájárulás kérdésében az országgyűlés mindkét háza vita nélkül határoz, ha a kormány, hivatkozással az államdekre, a vita mellőzését kívánja.

Ha a háború fenyegető veszélye megszűnt, a kivételes hatalom alapján tett intézkedéseket a katonai előkészületek megszűnésével hatályon kívül kell helyezni“.

A javaslat e szakaszának utolsó három bekezdése eredetileg másként hangzott. Az előadó éppen a nagyobb alkotmánybiztosíték érdekében ajánlotta a fenti szöveget. Ily alkotmánybiztosítékot tartalmaz a 2. §. is, mely szerint a rendeletek a hivatalos lapban és az érdekelt községekben közzéteendők és az országgyűlésnek a legközelebbi ülésén bejelentendők.

A mi témánk forrása a törvény 16. §-a, mely a minisztériumot rendkívüli intézkedésekre jogosítja fel „a magánjogi követelések érvényesítése tekintetében“.

A kormány tehát a *kivételes* hatalmat *háború* idején a *szükség* mértékéhez képest igénybevehetette.

A háború 1914-ben kitört.

A háború alatt az előbb tárgyalt törvény többször módosult. Az 1914. évi L. t.-c. 14. §-a kimondta, hogy a korábbi törvény 16. §-ában foglalt felhatalmazás kiterjed a magánjogi jogviszonyoknak a *háború* következtében szükségessé vált rendezésére.

A háború után alkotott 1920. évi VI. t.-c. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvényekben foglalt felhatalmazásokon alapuló kivételes hatalom időtartamát a békeszerződés megkötésétől számított egy évre meghosszabbította. E törvény egyben utasította a minisztériumot, hogy „az ilyen viszonyok“ rendezése végett mielőbb törvényjavaslatot terjesszen a nemzetgyűlés elé. A törvény életbelépett 1920. évi május hó 13-án.

A békeszerződést tartalmazó 1921. évi XXXIII. t.-c. kihirdtetett 1921. évi július hó 31-én.

A kivételes hatalom ezek szerint 1922. évi július hó 31-én megszűnt. E napon hatályukat veszítették a vonat-

kozó összes törvények és az azok alapján kibocsátott összes rendeletek.

1922. évi augusztus hó 11-én lépett életbe „az 1922/23. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról“ szóló 1922. évi XVII. t.-c., melynek 6. §-a foglalkozik a felvetett kérdéssel.

E 6. §. minket érdeklő része következőkép hangzik: „Felhatalmaztatik a kormány, hogy a kivételes hatalom alapján kibocsátott azon rendelkezéseket, amelyek még hatályon kívül nem helyeztetek, a közszabadságoknak, valamint a gazdasági élet teljes szabadságának visszaállítására irányuló átmenet időtartama alatt ideiglenesen hatályban tarthassa és a szükséghez képest módosíthassa vagy kiegészíthesse. Köteles azonban a kormány azokat a rendelkezéseket, amelyek fenntartásának szükségessége időközben megszűnik, azonnal hatályon kívül helyezni. Köteles továbbá a kormány a kivételes hatalom alapján kibocsátott mindazokra a rendelkezésekre vonatkozólag, amelyeket ideiglenesen hatályban tartott, amennyiben fenntartásuk a jelen §-ban megszabott hat hónapi határidőn túl is szükséges, a jelen törvény életbelépésétől számított négy hónapon belül az azokban szabályozott viszonyok törvényes rendezése végett törvényjavaslatokat terjeszteni a nemzetgyűlés elé.

Azok a rendelkezések amelyeknek tárgyában a kormány a jelen törvény életbelépésétől számított négy hónap alatt törvényjavaslatot nem terjeszt a nemzetgyűlés elé, a jelen törvény életbelépésétől számított hat hónap elteltével hatályukat veszítik.

A jelen §. alapján hatályában fenntartott, valamint az annak alapján kibocsátott minden rendeletről azonnal jelentést kell tenni a nemzetgyűlésnek“.

Az idézett szakasz törvényessége ellen szólnak az alábbi érvek.

A szerződésileg szabályozott haszonbérek bírói revíziója ab origine nem tartozott a kivételes hatalom körébe.

De ha még erőszakolt törvényt magyarázat mellett odavonható lenne is, a kivételes hatalom 1922. évi július hó 31-én megszűnt.

1922. évi augusztus hó 11-én életbelépett egy ú. n. indemnitási törvény. Ha egy ilyen mixtum compositum törvénybe a kivételes hatalom joganyaga bele lenne is illeszthető — bár ez több, mint szépséghiba —, a materia a maga egészében újból lett volna szabályozandó, életrekelendő. Ahelyett a 6. §. a még hatályon kívül

nem helyezett rendeleteket egyszerűen folytatólag hatályban tartja, annak ellenére, hogy a rendeletek az alapul szolgáló törvényekkel együtt elvesztették 1922. évi július hó 31-én hatályukat.

Azon közjogi aggályok, melyek az 1912. évi LXIII. t.-c. alkotása idején felmerültek, teljesen feledésbe mentek és alkalmaztatott az az eljárás, melyet annakidején *Darvai Fülöp* orsz. képviselő a kevésbé becsületes eljárásnak minősített.

A *jus necessitatis* függetlenül a háborútól, a 6. §. már nem a háború tartamára rendelkezik, hanem „a közszabadságoknak, valamint a gazdasági élet teljes szabadságának visszaállítására irányuló átmenet időtartamára”. Labilisnál labilisabb fogalommeghatározás, amint az idő bebizonyította.

E címen ma már 9 éve tart az átmenet és amilyenek a viszonyok, eltarthat — meddig?!

Még súlyosabb kifogás alá esik az, ami a 6. §-ban felállított egyedüli korlát respektálása tekintetében történt.

A kormány tartozott ugyanis az ad hoc fenntartani szándékolt rendeletekben szabályozott viszonyok törvényes rendezése végett 1922. évi december hó 11-ig törvényjavaslatot terjesztetni a nemzetgyűlés elé.

Formailag a kormány köteletségének eleget tett, mert 1922. évi december hó 7-én benyújtotta a 121. sz. törvényjavaslatot: „a mezőgazdasági haszonbérletek stb. tekintetében a háború esetére szóló kivételes hatalom alapján kibocsátott rendeletekben szabályozott jogviszonyok rendezéséről”.

Csak a cím fedti az előző törvény 6. §-ában előírt köteleiséget, a tartalom nem.

A viszonyok *törvényes rendezését* parancsolja meg a 6. §. A javaslat azonban nem rendez semmit, hanem ismét csupán felhatalmazást tartalmaz, ugyanúgy, mint ahogy már a 6. §. is törvényes rendezés helyett felhatalmazást tartalmazott.

A javaslat indokolása sem oszlathatja el azt az aggályt, melyet a magyar közjog ilyfokú megsértése okoz. Az indokolás szerint: „Az ezen kérdések tárgyában 1919. óta a kivételes hatalom alapján évről-évre fogadatosított intézkedéseket az a körülmény tette szükségessé, hogy a háború és különösen annak hosszú tartama következtében előállott rendkívüli gazdasági viszonyok folytán pénzünkben bekövetkezett értékleromlás a hosszabb időkre kötött szerződésekből kifolyólag nyújtott szolgáltatásnak és az ennek fejében előre meghatározott

pénzösszegben teljesített ellenszolgáltatásnak egymáshoz való viszonyában olymértű eltolódásokat eredményezett," stb.

A javaslat ezek szerint a kivételes hatalmat nem éleszthette fel, mert az megszűnt; az alapul szolgáló 6. §. a kifejtett okokból maga sem törvényes; a javaslat a 6. §. követelményeinek sem tesz eleget. Az alaptörvény csak megszorítólag értelmezhető, minden későbbi törvény, de főleg a javaslat a kivételes hatalomnak kapuit mind tágabbra nyitja. Míg az ősi magyar törvényhozás 1912-ig a jus eminensst kifejezetten szabályozni sem merte, az 1912. évi LXIII. t.-c. azt böles fegyelmezettséggel végre megtette, az 1922. évi XVII. t.-c. és a javaslat a legszélesebb határokat szabják a lehetőségeknek és a végrehajtó hatalom kezére korlátlanul átjuttatják a törvényhozó hatalom jogkörébe tartozó kérdéseket. A javaslat megszületéséig a kormány legalább a törvényhozásnak magának tartotta fenn a szabályozást, a javaslat korlátlan időre, korlátlan jogkörrel és korlátlan keretek közt engedi meg az absolutistikus rendeleti rendezést.

A 6. §. négy és hat hónapról beszél. A két havi időköz nyilván azt célozza, hogy a javaslat letárgyalására kellő idő álljon rendelkezésre. Ha a javaslat azonnal beterjesztetik, hat hónap; ha a javaslat az utolsó percben, mely meg van határozva, terjesztetik be, két hónap álljon rendelkezésre. Ennyi idő alatt a javaslatból törvény lehet és megszűnhetik a kivétel, hogy törvényre tartozó kérdés rendeletileg oldatik meg. Amde a javaslat a nemzetgyűlés beterjesztéséig soha sem tárgyaltatott.

„A törvényjavaslat benyújtásának — ezt írja *Mendélyni László* — egymagában még semmi alkotmányjogi, vagy törvényhozási jelentősége nincs, az 1922. évi XVII. t.-c. csonka, mert azt azzal kellett volna kiegészíteni, hogy „amennyiben pedig a nemzetgyűlés azokat további két hónap alatt el nem fogadja, a kivételes rendelkezések hatályukat veszítik“.

Sőt beköszöntött az országgyűlés, melyben a javaslat újból már be sem mutattatott, holott a jogfentartás érdekében bemutatandó lett volna.

Lehet-e ennyi hiba, ennyi közjogi jogos kifogás után a rendeleteket törvényeseknek tekinteni?

* Az új kényuralom. (Lord Hawartnak, Anglia főbírájának könyve.) Jogtudományi Közlöny, 1931. évi 7—9. számok.

E véleménynek fokozott mértékben kell megerősödni, ha áttérünk immár a rendeletekre magukra.

A haszonbérek revíziójára a háború *alatt* a kormány nem gondolt, pedig ekkor megvolt reá — látszólag — a törvényes felhatalmazása és a gazdasági viszonyok is elég bonyolultak voltak. ámde az 1914—1918-as kormányok az 1912. évi LXIII. t.-c.-et nem tartották igénybevehetőnek ily kérdés rendeleti szabályozására.

A Népköztársaságot illeti a kétes dicsőség, hogy szakítva mindennel, ami addig szent volt és így az alkotmánybiztosítékokkal is, 1919-ben kiadta az első rendeletet és ezzel megindította áradatát azon rendeleteknek, melyeket azután többé-kevésbé elfogadható alapon az azóta egymást követő kormányok foltozgattak.

Az 1381/1919. M. E. sz. rendelet az első. Ezt a Népköztársaság kormánya — felhatalmazásra való hivatkozás nélkül — adta ki „az ingatlanokra nézve 1918. évi november hó 1. előtt kötött ügyletekről.“ E rendelet felállította az ú. n. vegyes bíróságot. A rendelet jogot adott a haszonbérbeadónak arra, hogy az 1917. évi december hó 31. napja előtt haszonbérbeadott ingatlanára nézve a haszonbér emelését kérhesse és a haszonbérelőnek arra, hogy az 1918. évi november hó 1. előtt kelt haszonbérleti szerződés alapján a haszonbér mérséklését kérhesse.

A rendelet kelt 1919. évi február hó 22-én.

Oka a pénz romlása; célja: valorizáció.

E rendeletet a 820/1920. M. E. sz. rendelet hatályon kívül helyezte és megengedte, hogy a kérelem pótlólag is elő legyen terjeszthető és azt is, hogy az 1919/1920. gazdasági évre is lehessen pótlólag még a haszonbér felemelését kérni. A vegyes bíróság a haszonbért csak az 1918/19. gazdasági évre és még legfeljebb az 1919/1920. gazdasági évre emelhetette.

E rendelet bevezető soraiban hivatkozik arra, hogy „a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvényes rendelkezések alapján“ foglalja össze és egészíti ki a jelenleg alkalmazásban lévő jogszabályokat.

A 820/1920. M. E. sz. rendelet életbelépett 1920. évi február hó 5-én. Ekkor az 1912. évi LXIII. t.-c. már hatályát veszítette, az 1920. évi VI. t.-c. pedig még nem létezett, utóbbi t. i. csak 1920. évi május hó 13-án lépett életbe. A rendelet tehát minden alap nélkül adatott ki. Míg azonban az előző népköztársasági rendelet nem szegyezte egyszerűen in medias res rendelkezni, nem hivatkozva semmiféle törvényes felhatalmazásra, addig

ezen rendelet bevezetésében az idézett — nem létező — alapra hivatkozik.

Az 5440/1920. M. E. sz. rendelet az 1919/1920. évekre pótló intézkedéseket tartalmaz és rendezi a kérdést az 1920/1921. gazdasági évre. Kiadatott 1920. évi július hó 3-án.

A következő 6270/1921. M. E. sz. rendelet lehetővé tette a haszonbér újabb megállapítását (emelését vagy mérséklését) az 1921/1922. gazdasági évre.

A rendelet azzal kezd, hogy a korábbi rendelkezéseket az 1920. évi VI. t.-c. alapján megfelelő kiegészítésekkel és pótlásokkal következő szövegezésben tartja hatályban. Hivatkozik az 1912. évi LXIII. t.-c. 16. §., az 1914. évi L. t.-c. 14. §. és az 1920. évi VI. t.-c. 1. §-ra.

Az 5776/1922. M. E. sz. rendelet, hivatkozással az 1920. évi VI. t.-c.-re megengedi a terményhaszonbér megállapítását pénzbeli egyenértékben.

Az 1922. évi XVII. t.-c. életbelépte után jött előbb a 8100/1922. M. E. sz. 1922. évi szeptember hó 9-én kelt rendelet, mely szerint az előző (és azt kiegészítő) rendeleteknek rendelkezései az 1922/1923. gazdasági évekre is alkalmazandók.

Ezután bocsáttatott ki a bírálatom tárgyát képező 6140/1923. M. E. sz. rendelet, mely szerint a haszonbér bírói megállapítását nem lehet egy-egy gazdasági évre kérni, hanem csakis a szerződés hátralévő egész tartamára. A bíróság a haszonbért termény egyenértékében állapítja meg.

Az előző rendeleteket hatályon kívül helyezi.

Ezen utolsó két rendelet csupán az 1920. évi VI. t.-c.-ben foglalt felhatalmazásra hivatkozik.

Hasonlítsuk immár össze ezen utolsó rendeletet a törvényes alapjául szolgáló 1922. évi XVII. t.-c. 6. §-ával.

E törvényhely megengedi a rendeletek a) hatálybantartását, b) módosítását, vagy c) kiegészítését. Az új rendelet a régít hatályában nem tartja fenn, nem egészíti ki; módosításról sincs azonban szó, mert módosítás azt jelenti, hogy a régi rendelet lényegében hatályban marad, de nem szó szerinti szövegében, hanem annak némely rendelkezése változást szenved, módosul. Ezzel szemben azt észleljük, hogy a régi rendeletek teljes egészükben hatályon kívül helyeztetnek, helyükbe lép az új rendelet.

Az új rendelet sok tekintetben gyökeresen eltér a régiektől. Ezek csakugyan átmeneti, ideiglenes rendeletek voltak. Csakis az illető rendelet életbelépte előtt kö-

tött szerződésekre vonatkoztak, a bírói megállapítást csupán egy, illetve két évre engedték meg, az új szabályozás a szerződés egész hátralévő tartamára terjed ki, sőt szabályozza azt a kérdést is, mi történik, ha a felek a rendelet életbelépése *után* kötnek megállapodást, de rendelkezik — némelyek felfogása szerint — a rendelet életbeléptetése *után* kötött új szerződések alapján kérhető bírói megállapítások bizonyos eseteiről is.

Leggyökeresebb, de legveszedelmesebb változtatást jelent, hogy ezen rendelet, szemben az előzővel, mely csak „bármely fél kívánságára” engedte meg a haszonbérnek termény pénzbeli egyenértékében történő bírói megállapítását, *kötelezővé* teszi, hogy a haszonbér *csakis* ekként legyen megállapítható!

A terményhaszonbér nem csupán egy-két gazdasági évre, hanem a szerződés egész hátralévő tartamára állapítandó meg. A termény pénzbeli egyenértékét az új rendelet a korábbtól lényegesen eltérőleg szabályozza. Fellebbezési fórum eddig az illetékes kir. tábla volt, most kizárólag a bpesti kir. tábla. A mostani rendelet rendkívüli felmondási jogot ad mindkét félnek, az előző felmondási jogot csak a haszonbérbeadónak, elállási jogot mindkét félnek. Az előző rendelet 5. §-a világosan kimondja, hogy „az 1920. évi december hó 31. napja után kötött haszonbérleti szerződésekben megállapított haszonbérnek újabb megállapítását kérni nem lehet”. Az új rendelet e kérdésben homályosan intézkedik és éppen ez minden zavar oka. (Lásd a II. §. alatti okfejtésemet.)

Mindez nem vonható a módosítás fogalma alá. Egy gyökeres új szabályozásról van szó, nem is átmeneti, ideiglenes jelleggel, hanem évekre, esetleg évtizedekre terjedő hatállyal.

A kivételes hatalmon alapuló törvényes felhatalmazás a dolog természete szerint szorosan értelmezendő.¹⁰ Ha tehát törvényre tartozó, de ideiglenesen rendeletileg szabályozható kérdés újabb, ismét csak ideiglenes rendelettel módosítható is, az alaprendelet köre, tartalma semmi szín alatt nem terjeszthető ki. Már pedig a vitatott rendelet sokkal szélesebb mezőt von szabályozási körébe, mint amennyire az alaprendelet szorítkozik.

A rendelet igen messze megy. Mindezt kitűnő magyarázója, *Fabiny István* ismert füzetének¹¹ 6. l. írja: „az új rendelet igen üdvös újításokat tartalmaz”.

¹⁰ Hogy az egész kérdés értelmezési kérdés, arra nézve v. ö. *Zsögöd-Grosschmid* id. m. 143. s. k. II.

¹¹ Id. m. 163. l.

Grosschmid szerint „a bírót megilleti a vizsgálat abban az irányban, vajjon az illető rendelet, amely, ha bár tor egészben véve a törvényhozás által adott felhatalmazáson alapszik is, nem-e mindamellett mégis az illető egyik vagy másik intézkedésében *túlcsapong* az illető rendeletnek, amelyről az adott esetben szó van, az általános törvénybeli alapján”.¹²

A rendelet látszólagos létjogosultságát az 1922. évi XVII. t.-c.-nek, illetve az ennek 6. §-ában előírt idő alatt — a forma kedvéért — benyújtott törvényjavaslatnak köszönheti. Egyébként láncszeme a Népköztársaság 1919. évi ominózus első rendeletének.

A szükségjogot ennyire kiterjesztőleg nem lehet értelmezni, de a szükségjog szabta közjogi korlátokat legalább is be kellett volna tartani, — ez sem történt meg.

Szükségjog nem tarthat évtizedekig, rendelet nem ölelhet fel a szükségjog körébe nem tartozó anyagot, szükségjog törvényileg szabályozandó, nem felhatalmazási, tehát korlátlan törvény útján, de bármint is szabályoztatott, csak létező rendelet adott keretei közt mozoghat, bármely üdvös, gyökeres újítások útvesztőjébe nem tévedhet. Amellett nem perpetuálhat, nem petrifikálhat, mint ú. n. ideiglenes jellegű, átmeneti rendelet jogviszonyokat ad *Graecas calendas* és nem élhet más, mint tiszavirág életet.

Ha igaz — aminthogy igaz — *Grosschmid* fent idézett tanítása, hogy a rendeletalkotásra szóló törvényi felhatalmazás terjedelmének kérdése értelmezési kérdés, akkor a haszonbéri jogviszony mint magánjogi viszony szabályozására adott felhatalmazás semmi esetre sem terjedt tovább, mint a pénz állandósulásának időpontjáig, mert a törvényhozó bizonyára nem akarta módosítani azt a közfelfogásunkban meggyökeresedett gyakorlatot, hogy magánjogot az állam szükségállapotán kívül rendelet ne alkosson; már pedig e szükségállapot a haszonbérviszony keretében bizonyára véget ért a pengő, mint értékálló értékmérő behozatalával! De ez a szempont már átvezet az alább II. alatt olvasható fejtegetésekhez.

A Népköztársaság rendelete külön fórum-ot, az ú. n. vegyes bíróságot állította fel. A későbbi rendeletek ezt fenntartották. Amint ehhez az első rendeletnek nem volt joga, úgy nem volt ez jogos később sem. Legkevesebbé

¹² *Fabiny*: A mezőgazdasági haszonbérletekről szóló 6140/1923. M. E. számú rendelet és magyarázata, 1923.

volt ez az utolsó rendelettel folytatólag csak azért fenn tartható, mert az első rendeletekben is benne volt. E tekintetben 1922-ben hadi jog-ra, martialis törvényekre hivatkozni igazán nem lehet.

Meg kell azt is említeni, hogy az 1922. évi XVII. t.-c. életbelépte után kellett még egy ideiglenes rendelet, mely az 1922/1923. gazdasági évre az ügyet rendezi, ezért helyénvaló volt a fent idézett 8100/1922. M. E. sz. rendelet kibocsátása, alig egy hónappal a törvény életbelépte után, de most már ezen időpontot követőleg igazán törvény kellett. Ehelyett jött egy alkalmatlan javaslat és jött egy teljes évvel a törvény életbelépte után még mindig csak egy újabb rendelet, a 6140/1923. M. E. sz. rendelet, de azóta (8 év!) semmi.

Kétségtelen tehát, hogy ezen 8 esztendő ad hoc rendelet nem törvényes, mit adott esetben a bírónak meg is kell — jogállamban — állapítania.

II. Hatályos-e a rendelet?

1. Hogy lett a búzából értékmérő?

Keressük mindenekelőtt az összefüggést a rendeletek közt.

Valamennyi rendelet valorizálni akar.

Az 1381/1919. és a 820/1920. M. E. sz. rendeletek csak a pénzben megállapított haszonbér esetére vonatkoznak és csak a haszonbér felemelését teszik lehetővé.

Mindkét rendelet jogot ad az elégedetlen haszonbérlőnek elállásra, melynek azonban nincs helye, ha a határozat a haszonbérlőnek 50%-nál nem nagyobb emelését mondja ki és illetve nagyobb emelés esetén megállapítja, hogy a haszonbérlőnek a haszonbér emelésével szemben megfelelő ellenértéket nyújt a haszonbérletből a megelőző években húzott az a jövedelem, amely a rendes polgári hasznót messze túlhaladja.

A 6270/1921. M. E. sz. rendelet már úgy a haszonbér felemelését, mint leszállítását engedi meg és vonatkozik úgy azon esetekre, midőn a haszonbér pénzben, valamint azon esetekre is, midőn az termés egyenértékében van megállapítva. Elállási jogot ad ez a rendelet is, de annak a haszonbérlő javára nincs helye, ha a határozat az eredetileg kikötött haszonbér 100%-ánál nem nagyobb emelést mond ki, valamint akkor sem, ha a haszonbérlőnek — mint fent — a rendes polgári hasznót messze túlhaladó jövedelme volt. Haszonbérbeadó is elállhat, ha több mint 50%-os leszállítás mondatik ki, —

kivéve, ha haszonbérlo bejelenti, hogy megelégszik a haszonbérnek 50 %-ával való leszállításával.

Az 5776/1922. M. E. sz. rendelet bármely fél kívánására megengedi, hogy a fizetendő haszonbér bizonyos mennyiségű terménynek mindenkori pénzbeli egyenértékében állapíttassék meg. Az elállás joga attól függ, hogy a haszonbér újabb megállapítása a szerződés megkötésekor érvényben volt haszonbérrel az akkori árak szerint felérő terménymennyiségnek 40 %-nál nagyobb vagy kisebb terménymennyiség alapján történt-e vagy a határozott pénzösszegben megállapított haszonbér az említett 40 %-os terménymennyiség egyenértékét meghaladja-e vagy sem.

A terményben való megállapítás tehát lehető, de nem kötelező.

Fabiny szerint (6. l.) e rendelet „a szerződő feleket a pénz vitustancának következményeitől függetleníteni fogja“.

A 6140/1923. M. E. sz. rendelet a haszonbér revízióját csakis a szerződéses idő egész hátralevő tartamára engedi meg, elállás helyett felmondási jogot ad 60 % differencia esetén. A haszonbér megállapítása csak termény mindenkori pénzbeli egyenértékében kérhető.

Ebből kiviláglik *Fabiny* (11. l.) szerint „a rendeletnek az az intenciója, amelynél fogva haszonbérfizetés céljaira az értékében ingadozó pénz helyett fix érték-mérőt kíván statuálni“.

Messze út az elsőtől az utolsó rendeletig. Amott csak ad hoc bírói beavatkozás, csak felemelés lehetősége, csak pénzre szóló szerződéseknel. Emitt bírói beavatkozás az egész hátralevő időre, akár felemelés, akár leszállítás, akár terményre, akár pénzre szóló szerződéseknel.

Pénzünk elértéktelenedése valorizációt követelt. Az első rendeletek a kérdést megoldották úgy-ahogy, anélkül, hogy a felek által egyetértőleg megállapított érték-mérőhöz hozzá mertek volna nyúlni. Az utolsóelőtti rendelet már behozza a terményhaszonbért, de csak fakultatíve, az utolsó — obligatóriusan, mert az ingatag pénz helyett fix érték-mérőt keres és a terményt ilyennek tekint.

Lássuk közelebbről a terményt mint fix érték-mérőt.

Kiindulási pontom: *Rege Károly* tanulmánya: „A magyar búza 100 éves áralakulása és termelési költsége“ (Köztelek, 1930. március 16.).

Nem térek ki a régi időkre, midőn az árhullámzások 100—252 %-os eltéréseket tanúsítottak. Utalok arra, hogy

a búza évi átlag-ára a háború előtt, 1900-tól 1913-ig 17 P 49 f és 33 P 18 f közt mozgott. 1914-től 1921. évi június hó 21-ig hatósági búzaárak voltak 8 P 28 f minimum (1920) és 31 P 01 f (1918) közt.

A búzaárak évi átlagban 1921 óta a következő változást mutatják:

1921-ben évi búzaátlagár	—	—	—	12.91 P
1922-ben „	—	—	—	22.78 „
1923-ban „	—	—	—	20.10 „
1924-ben „	—	—	—	27.12 „
1925-ben „	—	—	—	36.91 „
1926-ban „	—	—	—	31.51 „
1927-ben „	—	—	—	31.88 „
1928-ban „	—	—	—	29.95 „
1929 okt. 1-én „	—	—	—	21.77 „

Minimum tehát 12.91 P, maximum 36.91 P.

A búza ezek szerint — minden időekben — megbízhatatlan értékmérőnek bizonyult.

Az infláció a dolog természeténél fogva a feleket arra kényszerítette, hogy a haszonbért terményben állapítsák meg.

Érdekes áttekintést nyújt a kritikus évekről *Gárdonyi József* cikke: „Az 1924/25. évi földhaszonbérék“ (Mezőgazdasági üzemtani közlemények, 1925. 3—4. sz.).

Ime azon összeállítása, mely a szerződésekben kötött haszonbérék mineműségét az 1924/25. évben az előző évekkal összehasonlítva tünteti fel.

		Arany korona	Papir kor.	Búza	Rozs	Búza és rozs	Különbéle termény	Vegyes
1924/25. évben:								
összes ügyletszám	465	24	—	233	33	6	166	3
% arány	100	5	—	50	7	1	37	—
1923/24. évben:								
összes ügyletszám	331	—	3	184	15	5	124	—
% arány	100	—	1	55	5	2	37	—
1922/23. évben:								
összes ügyletszám	275	—	11	134	31	17	66	16
% arány	100	—	4	49	11	6	24	6
1921/22. évben:								
összes ügyletszám	270	—	49	112	21	10	58	20
% arány	100	—	18	42	8	4	21	7

Károly Rezső: „Ujabb haszonbérék Magyarországon“ című cikkében (Mezőgazdasági üzemtani közlemények, 1923. 1. sz.) írja, hogy „az 1921/22. évben kötött ügyleteknél a haszonbér csak az esetek 18%-ában vonatkozott egyenes pénzre, míg 75%-ban terményhaszonbérre és 7%-ban vegyes haszonbérre (vagyis pénz mel-

lett terményre is). A pénzhaszonbér 49 esetéből 22 eset Pestmegyére, 8 eset Debrecen th. városi kishaszonbérletekre vonatkozott“.

Láttuk, hogyan vezettek a haszonbér-valorizációs törekvések arra, hogy a búzából értékmérő legyen. Láttuk, hogy azt az ingadozó pénz helyett „fix“ értékmérőnek tekintették, de láttuk azt is, hogy ezen stabilnak képzelt értékmérő mennyire megbízhatatlan. Láttuk azt is, hogy az előző rendeletek a valorizáció kérdésével boldogultak, anélkül, hogy a kisegítő panacea-ra szorultak volna.

A kisegítő értékmérőre szükség volt, — ha ugyan szükség volt rá, — mindaddig, míg az 1925. évi XXXV. t.-c. be nem hozta a pengőértéket, mely 1927. évi január hó elsejétől kezdve törvényes pénzünk, még pedig — hál' Isten — megbízható értékmérőnk.

2. A 6140/1923. M. E. sz. rendelet kiélte magát.

A rendelet tulajdonképpen szintén csak ad hoc rendeletnek született. Elsősorban azért, mert az alapul szolgáló törvényes felhatalmazás is csak átmeneti volt és így csak ideiglenes rendezést engedett. De azért is, mert lényegileg az 1922/1923. gazdasági évre kellett a kérdést szabályozni.

Igaz, hogy — per abusum — messzebb ment, — mégis korlátok között.

Elrendelte, hogy „ezentúl“ kérelem csakis a haszonbérleti idő egész hátralevő tartamára terjeszthető elő. Kimondta azonban azt is, hogy az esetre, ha akár az 1922/1923, akár az ezt követő gazdasági évekre járó haszonbérekre nézve a felek a rendelet életbelépése után kötnek megállapodást, vagy a bíróság a rendelet életbelépése után hoz határozatot, a felek a haszonbér újabb megállapítása iránti kérelmet többé nem terjeszthetnek elő (2. §. 3. bek.). A rendelet ugyane szabályt írja elő azon megállapodásokra nézve, amelyek az 1922. évi január hó 1-e és a rendelet életbelépése (1923. évi augusztus hó 18-a) közti időben jöttek létre, feltéve, hogy e megállapodás is úgy az 1922/23. gazdasági évre, mint a jogviszony még hátralevő egész tartamára kötöttet, és a haszonbér terményben vagy ennek pénzbeli egyenértékében állapított meg.

A „megállapodás“ alatt *Fabiny* szerint (15. l.) a szoros értelemben vett „szerződéseket“ is kell érteni (2. §. III. 1. bek.).

A rendelet az idézett tételekkel teljes ellentétben egy helyen (2. §. III. ut. bek.) azt mondja, hogy a ren-

delet életbelépése után létrejött szerződésen alapuló haszonbér bírói úton újból megállapítható, ha a haszonbér pénzüsszegben jár.

Idéznem kell még azon rendelkezést, mely szerint hatálytalan a feleknek 1923. évi augusztus hó 18-a előtt létrejött oly megállapodása, amely a terményhaszonbér egyenértékének való fizetése kérdését a rendelet intézkedéseitől alapelveiben eltérő módon szabályozza. (4. §. III.)

Ezek szerint az esetre, ha a felek egymás közt 1922. évi január hó 1. és 1923. évi augusztus hó 18. közt terményben, vagy annak pénzbeli egyenértékében állapodtak meg, a felek később bármily haszonbérben állapodtak is meg (esetleg a bíróság határozott 1923. évi augusztus hó 18. után), a haszonbér bírói megállapítása iránt kérelem többé elő nem terjeszthető. Kivéve, ha 1923. évi augusztus hó 18. előtt a terményhaszonbér egyenértékének mikénti fizetésére nézve a rendelet alapelveitől eltérő módon állapodtak volna meg.

Az a rendelkezés, hogy az 1923. évi augusztus hó 18. után kelt, pénzhaszonbérrel szóló szerződés mégis revideálható, ilykép értelmetlen és — legmesszebb menő jóakarattal mellett — legfeljebb a pénz további érték-ingadozásának tartama alatt hatályosulhat.

Helyes az a kijelentés, hogy a rendelet életbelépte után kötött megállapodás többé meg nem bolygatható. Pedig itt a rendelet életbelépte előtt kötött szerződésről van szó. A logikus folyomány, hogy a rendelet életbelépte után kötött szerződés alapján, midőn a felek a viszonyokat és a rendeletet ismerve szabad akaratból, tetszésük szerint állapodtak meg, ne fordulhassanak annak megváltoztatása céljából a bírósághoz.

A rendelet a közöltek szerint misszióját befejezte.

Vonatkozott elsősorban régi szerződésekre. Aki a régi szerződést sérelmesnek találta, fordulhatott a bírósághoz. Nem is mindenki, mert aki már 1922 január elseje után állapodott meg (2. §. III. 1. bek.), többé revíziót nem kérhet.

Kirekeszti a rendelet a kelte után létrejött megállapodások revíziójának lehetőségét is.

Kirekeszti szerintem a rendelet kelte után létrejött új szerződések revízióját is. Mindenestre kirekeszti azt, ha az új szerződés a haszonbért terményben állapította meg.

Feltétlenül kirekeszti a haszonbér felemelésének kérelmét.

Nyitva marad — némelyek felfogása szerint —

azon egyetlen vitás kérdés, vajjon lehet-e új szerződés alapján *leszállítást* kérni, ha a haszonbér (megbízhatatlan) pénzösszegben állapított meg.

Ily eset azonban már 1923. évi augusztus hó 18. és 1926. évi december hó 31. közt nem fordult elő. Az 1923/24. gazdasági évben volt még ugyan 1% papírkoronára szóló ügylet (bizonyára 1923 augusztus 18. előtti szerződés), 1924/25-ben 5%, de *aranykoronára* szóló szerződés, majd jött az 1925. évi XXXV. t.-c. és 1927. évi január hó elseje óta kötelező pengő.

Az a rendelet tehát, mely a pénz *értékromlása* következtében tartotta szükségesnek, hogy a fixnek vélt pénzhaszonbér helyébe az ugyancsak, bár tévesen fixnek vélt terménybért honosítsa meg, az esetek 99 százalékában a fentebb kifejtettek szerint, de az esetek megmaradt netaláni egy százalékában is a nemcsak fixnek vélt, de immár öt év óta fixnek is bizonyult pengőpénz mellett kiélte magát.

Ha egyáltalán lehetne beszélni arról, hogy a rendelet ma is él, egyedül oly eset képzethető el, hogy valaki pénzösszegben, azaz régi koronában szerződött és *maig* nem kért valorizációt, azaz korona helyett terménybért. Hát elképzelhető-e, hogy ma még ily eset előfordulhatna?

Minden zavarnak az az oka, hogy a korábbi rendelet 5. §-a világosan megmondta, hogy „Az 1920. évi december hó 31. napja után kötött haszonbérleti szerződésekben megállapított haszonbérnek újabb megállapítását kérni nem lehet” és ezzel szemben az új rendelet a „megállapodás” és a „szerződés” szavakat kételyeket támasztó, csűrös-csavarásra alkalmat szolgáltató összevisszaságban használta.

A régi rendeletnek megvolt a logikus alapja. Az 5. §. helyesen illik egy ad hoc rendeletbe. Az újabb rendeletet, mely különben is „túlcsapong törvénybeli alapján”, amellet a gyakorlatban kaput nyit oly lehetőségek számára, melyeket maga a rendelet sem tudott feltelezni, bírói bölcsességgel kell logikus alapra visszaállítani. Évről-évre nagyobb abszurdum, ha róla még beszélnek.

3. Cessante ratione ipsa lex cessat.

A rendelet, mint kifejtettem, nem származott törvényes ágyból. Bármily ágyból származott is, léte megszűnt. Ezt kívánom most igazolni.

Már *Verbóczy* feljegyzi, hogy a szokásnak törvényrontó ereje is van (Előbeszéd 11. cím 4. §.), s a tör-

vények elenyészésének éppen elavulás folytán lehetőségét a II. R. 6. cím 9. §-ában is kifejezetten elismeri. Ennek megfelelően a modern jogelmelet is a desuetudónak jogszüntető hatályt tulajdonít. Kiragadok néhány példát.

*Kolozsváry*¹³ szerint „megszűnhetik valamely jogszabály, ha elavult (desuetudo), mert az állami és társadalmi rendből kiesett az az elvi alap, melynek megvalósításával és keresztülvitelével az illető jogszabály vonatkozásban állott“.

*Zlinszky*¹⁴ szerint a törvény hatálya megszűnik, midőn a törvény tárgya nem létezik többé.

A Kúria 63. számú teljes ülési határozata a holtkézi törvényeket elavultaknak nyilvánította. Az indoklásból kitetszőleg a holtkézi jogtételeknek a tulajdonjogot tárgyzó része mintegy önmagától tárgytalanná vált.

*Kmetty*¹⁵ tanítja, hogy „a bíró a törvény léte vagy nem léte feletti kérdésben, pl. abban, hogy elavult, függetlenül ítél“.

Ha a törvény is elavulhat, még inkább áll e tétel a rendeletekre vonatkozólag.

Kimutattam, hogy a ratio, mely a rendeletre okul szolgált, úgyszólván az egész vonalon megszűnt.

Kimutattam, hogy az infláció hatása alatt a felek új megállapodások és új szerződések eseteiben eltértek a pénzhaszonbéréktől.

Régi szerződések alapján a felek még 1923-tól 1926-ig a vegyes bíróságokat igénybevétték, — bár évről-évre mind kisebb mértékben, — 1927-től kezdve alig van rá példa, hogy a felek még a rendeletre hivatkoztak volna.

Egyetlenegy igen érdekes eset fordult elő újabban. Régi szerződés alapján a felek a haszonbérleti jogviszony egész hátralévő tartamára terményhaszonbérben állapodtak meg. Haszonbérbeadó évi 40.000 P haszonbértöbbletet kért gazdasági lehetetlenülés címén (közterhek, ártéri terhek, költségek stb. nagy emelkedése). Felperes a rendes bírósághoz fordult, mert szerinte a haszonbérleti ügylet a haszonbérlore nézve már a megállapodás megkötésekor is a joggal való visszaélés és a kizsákmányolás jellegével bírt, — a jelen esetre tehát nem alkalmazható a 6140/1923. M. E. sz. rendelet azon

¹³ A Magyar Magánjog tankönyve, I. 59. 1. (3. kiad.).

¹⁴ A Magyar Magánjog, 16. 1. (3. kiad.).

¹⁵ Magyar Kőzjog, 1926.) 404. 1.

rendelkezése, hogy ily megállapodás esetén a haszonbér újabb megállapítását többé nem lehet kérelmezni.

A Kúria a pert hatáskör hiányában hivatalból megszünteti, mondván, hogy itt a rendelet 12. §-a hívandó fel, mely szerint „a rendelet alkalmazása során felmerülő viták eldöntése“ tartozik a vegyesbíróság hatáskörébe. Abból, hogy a haszonbérlet megszüntetése és a haszonbérösszeg leszállítása iránt való igény nem tartozik a vegyesbíróság hatáskörébe, éppen nem következik, hogy — a felhozott okokból — a haszonbérleti szerződésnek a haszonbérösszeg felemelésében álló módosítása iránt való kereset sem tartozik oda, hanem a rendes bíróság elé“. K. VI. 1039/1930., 1930. VI. 27. (Jogi Hírlap 1930. aug. 24.)

Alláspontomat ezen jogeset nem gyengíti, mert nem merült fel a perben az itt tárgyalt az a kérdés, törvényes-e és hatályos-e a rendelet és így a Kúria csak más irányban foglalkozott a rendelettel.

Ettől eltekintve, a per alapjául szolgált szerződés nem pénz-, hanem terményhaszonbérrel szolt és ami szintén nagy jelentőségű, a Kúria kimondta, hogy „a haszonbérösszeg leszállítása iránt való igény nem tartozik a vegyes bíróság hatáskörébe“.

Igen érdekes a kir. Kúria legutóbbi ítélete, mely a „Jogi Hírlap“ 1931. évi május hó 31-én kelt számában 581. alatt közöltetett. „Valorizáció és a búzaárak változása. Felperes azt kéri keresetében, hogy a készpénzben kikötött vételár az időközben változott búzaárakhoz arányosíttassék és hogy az alperes az általa már lefizetett vételárat ekként egészítse ki. A Kúria elutasítja a keresetet. Indokolás:

A fellebbezési bíróság nem sértett jogszabályt, amikor nem számította ki, hogy felperest ilyen alapon a késedelmes fizetéssel milyen kár érte,

s az elsőbíróság indokainak átvételével helyesen fejtette ki, hogy készpénzvételárnál nem lehet áttérni a búzaértékre,

hogy továbbá felperesnek a csökkent értékű koronával történt fizetés okából csak a pénztartozás átértékeléséhez van joga, amennyiben azt az 1928. évi XII. t.-c. megengedi. C. V. 3519/1929. Hutás, 1931. IV. 8.“

A vitakérdés ugrópontja, hogy a pénzhaszonbérrel szóló újabb szerződés alapján lehet-e ma még a vegyesbírósághoz fordulni?

Bár a Kúria most ismertetett ítélete ezen kérdést nemlegesen eldöntötte, arról mégis beszélni kell, mert

a Kúria nem foglalkozván a rendelet hatályosságának a jogeset során fel sem vetett kérdésével, a rendeletet kifejezetten megszüntnek nem mondta ki.

Tegyünk különbséget az 1923. évi augusztus hó 18. és 1926. évi december hó 31. közt és az ezen utóbbi napot követőleg létrejött szerződések közt.

Álláspontom szerint nem lehet ugyan vitás, hogy a rendelet az egész vonalon elvesztette hatályát, mégis tehető különbség a kétféle időpont közt.

1927. évi január hó elsején ugyanis behozatván a pengő, beszélni sem lehet arról, hogy e napon a rendelet alapjául szolgáló ráció csakugyan meg ne szűnt volna.

A rendelet és a 121. sz. törvényjavaslat, ez utóbbi indokolásának világos szavai szerint, valorizálni kívánt, mert a *pénz* hitelét vesztette. A feleket „a pénz vitustáncának következményeitől“ akarta függetleníteni.

Jött a kisegítő értékmérő, a termény, melyet — jobb híján — értékálló egységnek tekintettek.

A felek elszoktak a pénzhaszonbérék megállapításától, terményben szerződtek. Akinek pénzre szóló szerződése volt, a bírósághoz fordult.

Az esetek rendeződtek, egyezségileg, vagy bírói úton.

A legtöbb szerződés le is járt. Az 1924/25. gazdasági évtől kezdve nincs papírkorona szerződés, divatba jön a megállapodás terményben vagy pénzben és ha pénzben, úgy *aranykoronában*.

A pengő behozatala óta terményben vagy pénzben, ha pénzben, úgy pengőben, aranykoronában, vagy idegen valutában, vagy vegyesen.

A ráció tehát a tekintetben, hogy a felek a rendeletre szorulóknak, megszünt.

A rendelet pénzüsszegben járó haszonberről beszél. Az 1923. évi augusztus hó 18-án kelt rendelet pénzüsszeg alatt az *akkori* koronát, azaz a folyton romló, a mind értékteleenebb koronát értette és ebben, de csakis a pénzkorona megbízhatatlansága felől táplált meggyőződésben leli magyarázatát, hogy egyáltalán még szó esett ily probléma lehetőségéről.

A mai pénz, a pengő azonban homlokegyenest ellenkezője az akkori pénznek, a koronának.

Míg a rendelet az ingadozó pénz, a korona helyett gondolhatott a termény, mint azt helyettesítő fix értékmérőre, addig ma, a fix pénz, a pengő helyett álmodni sem lehet a termény, mint azt helyettesítő, de fölöttébb ingadozónak bizonyult értékmérőről.

A valorizáció céljaira szánt rendeletet nem lehet egy lélegzettel mint a homlokegyenest ellenkező viszonyokra is alkalmazható devalorizációs rendeletet footbalszerűleg felhasználni.

Ha ez lehető volna, úgy az a haszonbérbeadó, aki terményt kapván, pl. 100.000 pengő helyett ma csak 25 vagy 30.000 pengőt kap — és attól koldul —, ölbetett kezekkel kénytelen lenne azt tűrni, mi mellett az a haszonbérbeadó, ki haszonbérelőjével pénzben szerződött, ki lenne téve annak, hogy a stabil értékmérőben megállapított haszonbér címén ugyancsak 100.000 biztos, jó pengő helyett ma pl. kétharmadát, jövőre talán még kevesebbet kapjon és ez tartson időtlen időig, azaz a szerződés még hátralevő esetleg 5—10—20 éven keresztül.

Ide vezetne a rendelet, — ha élne!

De nem él. Kezdetből kezdve ideiglenes jellegű volt, átmeneti célt szolgált, a romló korona hívta életbe, a pengő jött és ezzel elseperte a szerencsétlen expedienst.

A rendelet avultságát, a desuetudo-t egyéb tényekből is megállapíthatjuk.

Az érdekeltek a háború és a forradalmak tanulságait, a gazdasági élet válságainak tapasztalatait leszűrhettk. Az 1919. óta egymást követő rendeletek segítettek azokon, kiknek régi szerződésük volt, kik tehát önhibájukon kívül nem láthatták előre a bekövetkezett katasztrófákat.

Aki azonban mindazt tapasztalhatta, ami 1914-től kezdve 1923-ig, egy évtizeden át történt és *ezután* szerződött, akár terményben, akár pénzben, — bármely esetben a felmerülhető kockázatokkal, — az igazán nem ráncigálhatja elő az elavult rendeletet, — még kevésbé az, aki 1927. évi január hó elseje után szerződött.

Ezen újabb szerződések alapgondolata tehát a „pacta sunt servanda“, a háború előtti igazság, a kölcsönös bizalom abban, hogy ki mire vállalkozott, azt teljesíteni fogja — minden körülmények között —, mindaddig, míg a teljesítés alól törvény nem fogja mentesíteni.

Szerződési akaratnyilvánítást másként értelmezni sem lehet.

*Staub*⁷⁶-ban olvassuk: „Mindenki tűrni tartozik,

⁷⁶ *Staub* Kommentar zum Handelsgesetzbuch, 9. Auflage, 1. Band §. 7. Anm. 25. Ld. még Stammer die Lehre vom richtigen Recht, 1902. C. 337. Danz Die Auslegung der Rechtsgeschäfte. 3. Aufl. §. 153.

hogyan nyilatkozatai akként értelmeztesse, amint ez derék emberek nézetének és tényleges gyakorlatának megfelel. Aki mást akar, annak azt világosan ki kell mondania. A „Treu und Glauben“ a jogi forgalomban megköveteli, hogy a forgalmi tisztesség ekként figyelembe vétsék“.

A német legfelsőbb ker. törvényszék (R. O. H. G. Entsch. Band III, S. 3.) kimondta, hogy „Treu und Glauben tiltja, hogy az, ami rendes vagy amit általában akarnak (das Gewöhnliche oder allgemein Gewollte), világos kirekesztés nélkül olybá vétsék, mint amit nem akartak“.

A „Treu und Glauben“ elve, a jogbiztonság és jogrend érdeke nem tűri, hogy a felek szabad akaratából joghatályosan létrejött szerződés azért, mert egy 1923. évi augusztus hó 18-án létrejött szerződés tartama alatt egy kiszakított esztendőben a haszonbérbeadót nem érdeklő terményárak bizonyos mértékben csökkentek, — amily csökkenés a háború előtt és után mindig előfordult, — fel legyen forgatható, — mert a rendeletet elefejtették kifejezetten hatályon kívül helyezni, törvényt nem alkottak, noha erre törvény kötelezte a kormányt.

A korábbi rendeletek pár havi életűek voltak, a viszonyok változtával folyton jöttek újabb rendeletek. Az utolsót rövid ideig alkalmazták, a kelte utáni időben létrejött szerződésekre soha, azóta eltelt nyolc év, pillangó életre volt szánva, elefánt élettartamu legyen?

Nem, nem, soha!

Elavult, hatálytalan!

Befejezés.

Mendelényi László már idézett cikksorozatában azt írja, hogy a háború okozta „kivételes helyzetre tekintettel a jogszabályalkotás — a törvényhozás formai felhatalmazása alapján — a végrehajtó hatalom kezébe siklott, a törvény uralma helyébe a rendeleteké lépett („Gesetzesdämmerung“) és a rendes bíróságok hatásköre is csorbulást szenvedett. Ezek a bajok Angliában, az alkotmányosság hazájában is jelentkeztek és most a háborús szükséghelyzet elmúltával a legelőkelőbb politikusok és jogászok meghúzták a vészharangot, mert látják, hogy az igazgatási hatalom, a bürokrácia ezen túltengése nem akar megszűnni, sőt terjeszkedési és állandósulási tendenciát mutat, ami pedig veszélyezteti az alkotmányosságot“.

Azt hiszem, sikerült bebizonyítanom, hogy az itt

tárgyalt rendelet nem törvényes, de ha az lenne is, nemcsak túlnyomó részében veszítette hatályát, hanem azon egyetlen vonatkozásában is, mely bizonyos érdekelt körök felfogása szerint szóba jöhetne.

A kir. Kúria ismertetett 3519/1929. sz. ítéletének az itt vitatott kérdésre is kiható ügydönő jelentősége van.

A bíró joga és kötelessége ezek szerint, hogy a jog uralma és biztonsága érdekében adott esetben mondja ki, hogy a 6140/1923. M. E. számú rendelet nem törvényes. Ha ezt nem mondhatná ki, ki kell mondania, hogy az hatályát veszítette.

„Veszélyes üzem“

Irta: *Marton Géza* egyetemi ny. r. tanár*

III.

Ha az előző pontban adott áttekintés után vizsgatérünk témánkra, látnivaló, hogy a felelősséget megalapító elvek között ma a veszélyesség mozzanatának semmi helye, semmi szerepe, semmi értelme nincs. A veszélyesség gondolatának legfellebb a vétkes felelősség rendszerében lehetett annyi hatása, hogy a megkívántató gondosság mértékét emelte. Az objektív rendszerben, ahol gondosságról nincs többé szó, számára sincs többé hely.

Az elmondottak megvilágításában egyszersmind könnyű lesz rámutatni azokra a valódi motivumokra, melyeket az elmélet és gyakorlat öntudatlanul követett, mikor kifelé, önmagát is megtévesztve, a veszélyesség jelszavát hangcztatta.

A veszélyesség címe alatt a nagyüzem felelősségét akarta megfogni az a törvényhozói irányzat, mely az 1838. évi porosz vasúti törvényből kiindulva az 1871-i német Hartpflichtgesetzen s ennek magyar variánsán az 1874. évi 18. t.-c.-en keresztül a mi törvényhozásunkban, gyakorlatunkban és elméleti tudományunkban is erős gyökereket eresztett. A motivumok összetévesztése viszonylag nem is volt nehéz, hisz a veszélyes üzemek jobbára nagyüzemek is.

Valóban a nagyüzem a legalkalmasabb passzív alanya a tárgyi felelősségnek, hisz nála valamennyi elv, melyet fentebb felsoroltunk, egymást támogatva összefut a felelősség erősítésére. Így mindenekelőtt a legnagyobb mértékben előtérbe nyomul a Beweisnotstand által támogatott fokozott követelménye a pre-

* Előző közlemény a Polgári Jog 1931. évi 4—5. számában.